

Vitae

Oleksandr Mezhov is Doctor of Philology, Professor of Department of Ukrainian Language in Lesia Ukrainka Volyn National University (Lutsk). His areas of research interests include functional-categorical grammar and communicative linguistics.

Correspondence: mezhov@ukr.net

Vitae. Maryna Navalna is Doctor of Philology, Professor of Department of Documentation Science and Teaching Methodology Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University (Pereiaslav). Her areas of research interests include sociolinguistics, psycholinguistics and communicative linguistics.

Correspondence: mnavalna@gmail.com

Vitae

Nataliia Kostusiak is Doctor of Philology, Professor of Department of Ukrainian Language in Lesia Ukrainka Volyn National University (Lutsk). Her areas of research interests include functional-categorical grammar and communicative linguistics.

Correspondence: nat_kostusyak@ukr.net

Надійшла до редакції 1 березня 2021 року
Рекомендована до друку 15 березня 2021 року

Наталія Мельник

ORCID: 0000-0002-6641-0649

DOI 10.31558/1815-3070.2021.41.19

УДК 323.15:316.356

КОНЦЕПТ «ЕТНІЧНІСТЬ» В БРИТАНСЬКИХ СЛОВНИКАХ (НА МАТЕРІАЛІ СЛОВНИКІВ OALD ТА ALDCE)

У статті дослідженню особливості репрезентації концепту «етнічність» у британських лексикографічних джерелах. Автором проаналізовано та представлено особливості репрезентації концепту «етнічність» у британському словнику «Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English» 2010 року та проведено порівняльний аналіз з репрезентованими етномаркованими лексемами у словнику «The Advanced Learner's Dictionary of Current English» 1963 року. Аналіз здійснено на основі вибірки етномаркованих лексем та визначення їх смислового наповнення та лінгвістичного аспекту. Автором виявлено, що мовним підтвердженням зміцнення ідеології толерантності і дискурсу політкоректності в сучасному англomовному соціумі є зниження кількості стереотипних репрезентацій етнічних груп в ілюстративних контекстах, поява в словнику політкоректних найменувань представників етнічних меншин і поміток, що фіксують неприйнятність публічного вжитку негативних і зневажливих найменувань націй та етносів.

На відміну від есенціалістського розуміння етнічності як іманентної незмінної сутності, характерної для середини XX століття, в сучасній англomовній картині світу етнічність концептуалізується як культурний конструкт. Етнічна ознака стає засобом акцентуації культурної специфіки, що виражається в двократному збільшенні кількості слів-екзотизмів у словнику OALD, в порівнянні зі словником ALDCE, використанні етномаркованих лексем як атрибута до культурних артефактів в ІК словника OALD.

Проведене дослідження засвідчило, що етнічність є динамічним продуктом дискурсу епохи, що конструюється в різних контекстах і різних типах текстів. Врахування етнічності в лінгвістичному описі сприяє більш повному розумінню англomовної картини світу, поглиблює наукові уявлення про взаємодію ідеології, мови, культури.

Ключові слова: етнічність, ілюстативний контекст, концепт, репрезентації етнічності, катойконімов, етнохороніми, політкоректні етноніми, лексеми.

Постановка проблеми. Який взаємозв'язок між етнолінгвістичними спільнотами та способами їх комунікації та взаєморозуміння? Що таке етнічна приналежність? Чи існує «правильний» спосіб інтерпретації означеного феномену? Чому люди іноді запозичують риси мови іншої етнічної групи і надають їм різних контекстів? Означенні питання завжди визначаються актуальністю та є об'єктом досліджень науковців різних галузей: соціологами, лінгвістами, психологами, педагогами тощо. Відповіді на ці питання дозволяють розкрити захоплюючі взаємозв'язки між мовою та етнічною ідентичністю, визначити, яку роль етнічність відіграє як у виявленні етнічної приналежності оратора, так і у побудові його способів комунікації. Вивчення сутності та особливостей репрезентації різних груп лексем пов'язаних з етнічність, дозволить продемонструвати як мова сприяє соціальним і психологічним процесам у суспільстві та його розвитку, та як це впливає на формування етнічної ідентичності. Досліджуючи мовні особливості різновидів етномаркованих лексем, так і способи їх використання у мовах різних етнічних груп можна виявити, як відбувається зміна парадигм у суспільному підході до розуміння міжетнічної комунікації та толерантного співіснування різних націй та народів. Водночас, варто підкреслити, що у той час, коли наукові та громадські концепції раси та етнічної приналежності змінюються і швидко трансформуються на суспільство у вітчизняному мовознавстві та суміжних галузях часто взаємозв'язок між етнічність та способами репрезентації етномаркованих понять залишаються поза увагою. Означене становить своєрідний виклик, зокрема, для лінгвістики, оскільки предметом наукового інтересу є те на які варіації орієнтуються науковці для аналізу понять етнічної ідентичності, включаючи раси та представників етнічних груп. У цьому дослідженні розглядаються шляхи традиційної та сучасної інтерпретації концепту «етнічність» в лінгвістиці для того, щоб побачити, як означений феномен інтерпретувався у раніших словникових виданнях та відслідкувати, яких концептуальних змін набув під впливом історико-соціальних змін в сучасному світовому, зокрема вітчизняному та європейському суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен етнічності завжди характеризується актуальністю. Особливої уваги означений концепт набуває у сучасних реаліях глобалізованого та мультикультурного соціуму як в Україні, так і в інших країнах світу. Складність концепту і його динамічність розвитку в контексті соціально-історичних трансформацій та зміни парадигм сучасного суспільства визначає необхідність застосування комплексу взаємопов'язаних підходів до його розуміння серед фахівців різних галузей. Етнічність часто сприймається як самостверджувальна або суб'єктивна ідентичність, пов'язана із сприйняттям спільного походження в результаті певного поєднання національності, історії, культурного підґрунтя та, можливо, релігії (Bulmer, 1996; Platt, 2011, 2007). В окремих джерелах значення та використання терміна «етнічність» розглядається як поняття, що відрізняється та перекривається із сусідніми поняттями раси та національної ідентичності (Melnyk, 2021).

Визначення того, що становить етнічну групу чи етнічну приналежність, є предметом детального теоретичного обговорення провідних українських та європейських дослідників-лінгвістів: М. Вівчарик, В. Євтух, О. Картунов, Н. Мельник, Л. Нагорна, Ю. Римаренко, І. Кресіна та інші (М. Вівчарик, 2000; В. Євтух, 1994; О. Картунов, 2000; Н. Мельник, 2019-2020; Л. Нагорна, 2010, Ю. Римаренко, 2000; І. Кресіна, 2000); Ансіас та Юваль-Девіс, Бентон, Булмер, Колеман, Солт, Мерджі та Соломоса, Бека, Коллінза та інших (Anthias and Yuval-Davis, 2005; Banton, 1998; Bulmer, 1996; Coleman and Salt, 1996; Murji and Solomos, 2005; Solomos and Back, 1996; Solomos and Collins, 2010).

Нанді та Платт (2012) описують два основні підходи до розуміння етнічності та етнічної приналежності.

1. По-перше, соціальні опитування часто ставлять людей до взаємовиключних категорій етнічних груп та базуються такі опитування на систематиці, яка може бути визначена

через об'єктивні характеристики (наприклад, країна народження або країна в якій народилися батьки). В якості альтернативи соціальні опитування можуть включати прохання до респондентів (інтерв'юєрів чи довірених респондентів) виділити відповідну категорію на суттєво суб'єктивних підставах. У будь-якому випадку, для багатьох аналітиків специфікація (визначення та конкретизація) етнічних груп є необхідністю для вивчення етнічної нерівності з використанням даних соціальних опитувань (Platt, 2011: 74).

2. По-друге, збір даних соціальних опитувань може включати декілька запитань щодо різних аспектів етнічної ідентичності особи та використовувати аналітичний підхід, що базується на даних, які отримані з більш ніж одного джерела (див. Burton et al., 2008). Задля забезпечення валідності отриманих фактичних даних в започаткованому дослідженні будемо позначати першу підхід як підхід “взаємовиключної категорії”, а другий - як підхід “множинних характеристик”.

Відповідно до інтерпретації вітчизняних лінгвістів та досліджень представлених у їхніх працях «етнічність» – категорія, яка може підлягати співставленню, тобто краще виявляє себе в контексті протиставлення однієї етнічної групи іншим. Саме у такому співставленні різних культурних спільнот краще за все виявляється лінгвістичний контекст та характеристика досліджуваного феномену. В умовах моноетнічного середовища критерії етнічної ідентичності виявити складніше, а відповідно характеристика лексем та їх значення буде визначатися меншою вираженістю, аніж в поліетнічному. Головним проявом етнічності на буденному рівні свідомості є етнічна ідентичність, яка відрізняється притаманними їй суб'єктивними параметрами. Об'єктивну основу етнічної ідентичності на теоретичному рівні складають наступні елементи: спільна система ціннісно-світоглядної орієнтації і уявлення, спільність мови, обрядів, звичаїв, релігії, історичної пам'яті.

Зазначене обумовлює наш науковий інтерес в аналізі способів презентації етнонімів у британських словниках, що становить *мету даної статті*.

Основними *завданнями дослідження* є: аналіз лексем, що позначають концепт «етнічність» у британських словниках на прикладі «*Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*» 2010 року та «*The Advanced Learner's Dictionary of Current English*» 1963 року.

Здійснення проведеного аналітичного дослідження передбачало застосування комплексу методів, серед яких: а) визначення групи етномаркованих лексем та їхній лінгвістичний аналіз; б) застосування компаративного та зіставного аналізу для зіставлення лексем споріднених за значенням у різних інтерпретаціях етномаркованих термінів та понять пов'язаних з представниками різних етнічних груп; в) застосування дефініційного аналізу визначається доцільним з точки зору конкретизації смислового контексту певного етномаркованого поняття; г) кількісний аналіз забезпечив репрезентативну вибірку та валідність отриманих фактичних результатів щодо аналізу групи етномаркованих лексем; д) аналіз та синтез етномаркованих лексем дозволив перше здійснити сепаративну характеристику окремого поняття спочатку відокремлено від контекстного значення, а потім на основі синтезу та кореляції кількох споріднених лексем здійснити опис лексеми в контексті та у взаємозв'язку з іншими поняттями (поєднати частини у цілісну систему – в контексті нашого дослідження у групу етномаркованих лексем).

Виклад основного матеріалу дослідження. У практиці проведення соціальних наукових досліджень пов'язаних визначенням етнічної приналежності чи самоідентифікації не ведеться протокол збору даних про етнічну приналежність чи етнічну групу стандартного чи загальновизнаного. У Великобританії та багатьох інших європейських країнах Національні статистичні інститути (НСІ) запропонували стандартизовані заходи щодо класифікації осіб до етнічних груп. Це часто зумовлене законодавчими вимогами, пов'язаними з оцінкою антидискримінаційної політики, необхідністю відстежувати зміни в соціальних та економічних обставинах етнічних меншин та необхідністю мати точну інформацію про чисельність та характер населення етнічних меншин (Булмер, 1985). Однак, стандартизовані заходи, які розроблені НСІ і часто включаються в соціальні опитування є загальними для альтернативних

заходів та іноді не достатньо чітко відображають певні процеси у етнічній групі, можуть бути слабким інструментом для визначення чіткості розуміння учасником анкетування чи цілісного дослідження поняття «етнічність». В цьому контексті важливим аспектом даного дослідження є визначення поняття «етнічність» у британських лексикографічних джерелах, що уможливить більш широке розуміння досліджуваного феномену та його сучасне розуміння в різних контекстах. За основу аналізу було взято Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English» 2010 року та «*The Advanced Learner's Dictionary of Current English*» 1963 року. Так, у словнику OALD представлена група етномаркованих лексем, яку можна віднести до мікроетнонімів – найменувань жителів певної місцевості (8 лексем), в той час як в словнику ALDCE такі лексеми не фіксувалися: Aberdonian – a person from Aberdeen in Scotland; Cajun – a person of French origin from Louisiana, who speaks an old form of French, also called Cajun; connected with the Cajuns; Catalan – a person who was born and lives in Catalonia тощо. У групі слів-історизмів в словнику OALD представлені 9 етнонімів і відетнонімічних прикметників: Anglo-Saxon, Celt, Gothic, Israelite, Norman, Persian, Saxon, Trojan, Viking, що трохи менше, ніж в словнику ALDCE (11 лексем). Група етнохоронімів в словнику OALD представлена 4 лексемами: African, Asian, European, Oriental, у той час як у цьому ж словника раннього видання 1963 року зафіксовано 8 лексем означеної групи.

З етнонімів-катойконімів (назв жителів міст, районів міста і т.ін.) в словнику OALD зафіксовано 6 лексем, які (крім Cockney) були зафіксовані в словнику 1963 року видання: Angelino – a person who lives in Los Angeles, Brummie (inf) – a person from the city of Birmingham in England, Cockney – a person from the East End of London, East-Enders – a person from an area of East London traditionally connected with working people, Scouse – a person from Liverpool in NW England тощо.

В ІК OALD зареєстровані наступні етнохороніми – African (6), European (21), Asian (2), North American (1); в контекстах ALDCE знаходимо всього 2 приклади зі словом European. В ілюстративних контекстах (ІК) словника OALD представлені найменування малих народностей таких, як, наприклад, Cajun (2), Zulu (1) і назви жителів певної місцевості (Техас), тобто такі слова-етноніми, які ми можемо віднести до категорії «мікроетноніми», в той час як в ІК словника ALDCE подібних прикладів виявлено не було. В ІК OALD зареєстровано 4 лексеми, що належать до групи слів-катойконімів: Bostonian, Viennese, East-Enders, Berliner, тоді як в ІК ALDCE зустрічається тільки одна лексема з цієї групи – Venetian. Таким чином, кількість етномаркованих лексем, що належать до розрядів етнохоронімів, мікроетнонімів, катойконімів та історизмів, дещо відрізняється в словниках двох часових зрізів.

Спостерігається тенденція представлення більш детальної характеристики та опису етнічності на мікрорівні, та тенденція до згортання – на макрорівні, тобто рівень деталізації етнічної специфіки та відмінностей посилюється, що також можна інтерпретувати як наслідок мультикультурної рефлексії і відхід від етноцентризму.

Ще однією відмінною рисою словника OALD, що відображає зміни в концептуалізації етнічності, є утворення етногібридів шляхом складання основ (іноді усічених). У словнику ALDCE представлено лише 3 подібні лексеми: Afro-Asian, German-Americans, Irish-Americans, у той час як в словнику OALD зафіксовано 14 етногібриди подібного роду: African-American, African-Canadian, Afro-Asian, Afro-Caribbean, Amerasian, American Indian, Amerindian ((old-f) = Native American), Asian-American, Centi'al-American, East-Indian, Eurasian, French-Canadian, Indo-Canadian, Middle-European.

Слова-етноніми і відетнонімічні прикметники, що визначаються двома етнічними ознаками, широко представлені не тільки в словнику ALDCE, але і в ІК OALD. До них відносяться наступні 13 лексем: British Asian, Singapore Eurasian, Italo-American, Anglo-German, Anglo-French, Soviet-American, Romano-British, Russo-Japanese, Sino-Japanese, English-Scottish, Japanese-American, US-Chinese, Latin American. Появу гібридних етнонімів у словнику OALD можна розглядати як ще один аспект мультикультурної рефлексії, підвищеної уваги соціуму

до питань етнічної ідентичності та взаємодії різних етнокультурних спільнот, а також до утворення нових мультиетнічних груп.

В ІК лексеми *Europeanised (American)*, що представлена у словнику OALD, може інтерпретуватися як свідчення зростання питомої ваги культурного компонента в концептуалізації етнічності. Про канонізацію (ритуалізацію) типових ознак тієї чи іншої національності або етносу свідчить наявність в словнику і ІК словника досить великої кількості відетнонімічних похідних іменного і дієслівного характеру: *Americanism, Americanize, Americanization, Un-American, Eiuropeanize, Eiuropeanization, Italianate* і т.п., а також ідіом типу '*As American as apple pie*'.

Лексикографічне поле *American* в словнику OALD представлено 15 різними лексемами з флексією '*Amer-*' і словосполученнями, що включають ці лексеми, (*Amerasian, American, Americana, American breakfast, American cheese, American dream, American Eagle, American football, American Indian, Americanism, Americanize, Americanization, American plan, American League, Amerindian*) і, отже, має високу щільність у мовній картині світу, що, в свою чергу, можна розглядати як дискурсивний сигнал глобальної американізації (експансії американських цінностей, економічної моделі, поп-культури). Такий висновок підтверджує і збільшення більш ніж у 5 разів частотності слова *American* в ІК словника OALD, в порівнянні з ІК ALDCE (54 і 10 лексем відповідно).

У словнику OALD зафіксовані й етномарковані морфеми (*Afro, Engl-, Euro-, Franco-, Indo-, halo-, Russo-, Sino-*), при цьому морфеми *Euro-, Franco-, Russo-* і *Italo-* не зареєстровані в словнику ALDCE. У словнику наведені такі слова (18 лексем), що містять наступні етномарковані морфеми: *Afrobeat, Anglican, Anglicism, anglicize, Anglo-Catholic, Anglomania, Anglo-Norman, Anglophile, Anglophobia, Anglophobe, Anglophobic, anglophone, the Anglosphere, Eirosceptic fa person esp. a British politician, who is opposed to closer links with the EU, Eurocrat, Euroland, Eurovision, the Eurozone, francophone*. В цілому такого роду лексем в OALD значно більше в порівнянні з словником ALDCE (4 лексеми).

Поряд із лексемою *anglophone* (*anglophone – a person who speaks English especially in countries where English is not the only language that is spoken*) в словнику також наведені лексеми *francophone, lusophone* і *allophone*. Зазначимо, що останнє з наведених слів не містить особливих ознак етномаркованої морфеми, однак, воно використовується для позначення жителя Канади на основі мовної диференціації.

В словнику OALD зафіксовані також випадки метонімічного перенесення як способу утворення ідеологічно маркованих етнорелевантних лексем, які можна виділити в окрему групу, наприклад: *Buckingham palace – the British Royal family or the people who advise them; Fleet street – a street in central London where many national newspapers used to have their offices (now used to mean British newspapers and journalists in general); Hammer and sickle – tools representing the people who work in industry and farming, used on the flag of the former Soviet Union and as a symbol of Communism*.

У матеріалі вибірки етномаркованих лексем також представлені 24 лексеми, що позначають расову приналежність і не є стилістично необгрутованими або такими, що мають негативну емоційну оцінку: *Aboriginal – relating to the original people living in Australia; Aborigine – a member of a race of people who were the original people living in Australia (+ any other country); African – a person from Africa, especially a black person; African American – a person from America who is a member of a race of people who have dark skin, originally from Africa; American Indian = Native American*.

Лексема *Anglo* набула значення збірного характеру: *Anglo – a white person of European origin* (в іспаномовній культурі США).

В тому числі в матеріалі вибірки зафіксовані 8 лексем, якими називають представників змішаної раси, часто гендерно маркованих, що в першу чергу пов'язано з наявністю категорії роду в іспанській мові, з якої запозичуються ці слова: *Amerasian – a person with one Asian parent and one parent from the USA; Chola – a woman from Latin America who has both Spanish*

and Native American ancestors; Cholo – a person from Latin America who has both Spanish and Native American ancestors; Creole – La person of mixed European and American race, especially one who lives in the West Indies.

У той же час такі лексеми як *Quadroon* і *Whiteman* не фіксуються словником OALD на відміну від словника ALDCE.

Таким чином, диференціація етномаркованих лексем за ознаками расової приналежності, походження і проживання вихначається розгорнутішою характеристикою у словнику OALD, що відображає актуальні процеси в світі, що глобалізується.

Кількість даних лексем (32) майже в 3 рази перевершує число подібних лексем в словнику ALDCE (11).

Що ж стосується гендерної ідентифікації етнонімів в словнику OALD, варто підкреслити тенденцію щодо послідовного розмежування за гендерною ознакою в назвах представників змішаних рас, інших етносів і національностей: *CholalCholo*, *Mestizal Mestizo*, і подібних словах *LatinalLatmo*, *ChicanalChicano*, *Englishman / Englishwoman*, а також в назвах деяких титулів, наприклад: *Grandduke / duchess* – (in Russia in the past) a son / daughter of a tsar; *Maharaja* – an Indian prince, esp. one who ruled over one of the Indian states in the past; *Maharani* – the wife of a maharaja; *Milord* – (old use or humorous) used when talking to or about a man who is a member of the British nobility or of high class; *Milady* – (old use or humorous) used when talking to or about a woman who is a member of the British nobility or of high class. Зазначену тенденцію, очевидно, можна розглядати як відображення егалітарної гендерної ідеології.

Словник фіксує й інші соціально детерміновані прояви мінливої ідеології. Так, цілий ряд етномаркованих жіночих статусних лексем, зафіксовані в словнику ALDCE – *Senora*, *Senorita*, *Signora*, *Signorina*, *Madame*, *Mademoiselle*, *Fran*, *Fraulein* – не наводяться в словнику OALD. Для важливого офіційного звернення словник пропонує лексему *Madam*, яка не є етномаркованою: *Madam (formal)* – used when speaking or writing to a woman in a formal or business situation. Цей приклад, очевидно, свідчить про прагнення до нейтралізації етнічного компонента в офіційній комунікації, що можна розглядати як прояв дискурсу політкоректності.

Деякі жіночі лексеми, поряд з чоловічими, повинні маркуватися в словнику OALD як пейоративи, наприклад: *Negress (old-fashioned, often offensive)* – a Negro woman or girl; *Negro (old-fashioned, often offensive)* – a member of a race of people with dark skin who originally came from Africa.

У той же час в парі *Jewess* і *Jew* тільки жіноча лексема має дерогаторне забарвлення: *Jewess (often offensive)* – an old-fashioned word for a Jewish woman. Морфеми *-man* і *-woman* використовуються для позначення гендерної диференціації тільки в етнонімі *Englishman* і *Englishwoman*, в той час як в словнику ALDCE зафіксовані 6 слів-етнонімів з цими компонентами (*Irishman / Irishwoman*, *Scotsman / Scotswoman*, *Frenchman*, *Dutchman*).

Ряд етномаркованих лексем, які в ALDCE були відзначені як нейтральні, в OALD представлені як пейоративи і забезпечені відповідними позначками: *Half-breed (taboo, offensive)* – a person whose parents are from different races, esp. when one is white and the other is a Native American; *Half-caste (taboo, offensive)* – a person whose parents are from different races; *Honky* – an offensive word for a white person, used by black people; *Squaw* – a word for a Native American woman that is now considered offensive.

В словнику OALD зафіксована також нова лексема збірного характеру 'negritude' (*Negritude (formal)* – the quality or fact of being of black African origin), поява якої, на наш погляд, може розглядатися як підтвердження тези про посилення егалітарної расової ідеології та мультикультурної рефлексії в англomовному соціумі.

В словнику OALD зареєстровано також 36 етнонімів-прізвиськ, що мають різну ступінь функціонально-стилістичної активності і негативно емоційної оцінки. Етнічні прізвиська можна розділити на кілька груп за територіальною (географічною) ознакою: **пейоративні назви представників країн Азії і Океанії** (8 лексем) *Aussie / Ozzie (inf)* – a person from Australia; *Chink (taboo, slang)* – a very offensive word for a Chinese person; *Gook (NAme, taboo,*

slang) – an offensive word for a person from SE Asia; *Jap* (taboo, slang) – an offensive word for a Japanese person тощо; **пейоративні назви представників країн Північної Америки** (8 лексем) *Canuck* (NAmE, inf) – a person from Canada, esp. sb, whose first language is French; *Good old boy* (NAmE, inf) – a man who is considered typical of white men in the southern states of the US; *Gringo* (inf, disapproving) – used in Latin American countries to refer to a person from the US; *Newfie* (inf) – a person from Newfoundland in Canada тощо; **пейоративні назви представників країн Європи** (12 лексем), утворені шляхом метонімічного перенесення від найменувань артефактів, зв'язаних в англomовній картині світу (мовній свідомості) з відповідною країною: *Frog* – an offensive word for a French person; *Goy* (inf, often offensive) – a word used by Jewish people for a person who is not Jewish; *Gypsy* (sometimes offensive) – a member of a race of people, originally from Asia, who traditionally travel around and live in caravans тощо; **пейоративні назви жителів Великобританії** (6 лексем): *Angrez* (IndE, inf) – an English person; *Brit* (inf) – a person from Britain; *Jock* (inf) – a way of describing a person from Scotland that can be offensive тощо; **пейоративні назви представників країн Африки** (1 лексема) *Kaffir* (taboo, slag) – a very offensive word for a black African.

Підкреслимо, що в словнику OALD зафіксовано майже в 6 разів більше етнонімів – прізвиськ, ніж в словнику 1963 року видання (6 vs 35). Однак не всі етнічні прізвиська, представлені в словнику ALDCE, фіксуються як такі в матеріалі вибірки OALD. Наприклад, значення лексеми *digger* (стилістично знижене найменування представників австралійського континенту) піддалося амеліорації і розширенню значення: словник OALD фіксує його як неформальне найменування людини взагалі ('Digger (inf) – a man'). Лексема '*Erse*' зафіксована тільки як лінгвонім – '*Erse* (old-fashioned) – the Scottish or Irish Gaelic language', а лексема *Boche* взагалі не представлена в матеріалах словника OALD. В цілому, збільшення числа етнонімів-прізвиськ у матеріалі вибірки і поява позначок, які фіксують неприйнятність їх публічного вжитку (taboo, offensive) свідчить про ідеологічні зрушення (мультикультуралізм, толерантність) і більш глибоку соціальну рефлексію навколо поняття етнічності, про зміцнення дискурсу політкоректності.

Одна з особливостей OALD полягає в появі в словнику політкоректних найменувань представників етнічних меншин і зникнення лексем, які використовувалися щодо них в ALDCE, напр.: *Native American* (замість *Indian*), *Native Canadian* (замість *Eskimo*), *African American* (замість *Negro*) і т.ін.

Словник також фіксує політкоректну етномарковану колокацію *First Nations*, яку активно використовують в сучасному англomовному публічному дискурсі для позначення деяких груп корінних жителів північноамериканського континенту, витісняючи найменування *Indians*, що має пейоративний відтінок: *First Nations* – the Aboriginal peoples of Canada, not including the Inuit or Metis.

Цікаво, що в ІК політкоректні етноніми використовуються відносно рідко, можливо, тому, що феномен політкоректності комунікативно обмежений внаслідок своєї ідеологічної ненейтральності. Крім поміток, які інформують читача про функціонально-стилістичну зниженість найменування того чи іншого етносу (раси, національності) (informal, slang, taboo) і негативної емоційної оцінки (humorous, (often) disapproving, (sometimes / often / very) offensive), в словнику часто зустрічаються помітки про політкоректні найменування того чи іншого етносу і правила ввічливого спілкування ('It is more acceptable to talk about' a person of mixed race').

Наводяться також відмінності у вживанні слів у британському та американському варіантах мови, наприклад: 'In BrE Asian is used especially to refer to people from India, Pakistani and Bangladesh. In NAmE it is used especially to refer to people from the Far East'.

Помітки інформують читача про застарілі лексеми (old-fashioned), про приналежність лексем до офіційної сфери спілкування (formal), а також уточнюють семантику слова: *Britisher* (old-fashioned, NAmE, inf) – a person from Britain; *Briton* (formal) – a person from Britain.

В ІК OALD практично відсутні негативні стереотипні репрезентації націй і етносів. У прикладах може бути присутня мінімальна оціночність, проте швидше раціонального, ніж емоційного характеру. Наприклад, японська індустрія показана як прогресивна (*'Many corporate methods have been adopted by American managers in imitation of Japanese practice'; 'the heavy hitters of Japanese industry'; 'a new approach patterned on Japanese ideas'*), лексема *European* вживається в основному в контекстах **політичної та економічної тематики**, що має на увазі роль Євросоюзу в інтеграційних процесах: *'The Prime Minister met other European leaders for talks'; 'European political, monetary and economic union'; 'She became a leading promoter of European integration'; 'The Chapter briefly surveys the current state of European politics'; 'European agriculture minister failed to break the deadlock over farm subsidies'; 'European political, monetary and economic union'; 'The European market place offers excellent potential for increasing sales'; 'The firm has begun a major push into the European market'; 'We were able to undercut our European rivals by 5%'*. Проте в ІК може бути присутня й емоційна забарвленість: *'A perfectly dressed woman with an air of chic was unmistakably French'*.

Стереотипні уявлення про американську націю присутні в 11 контекстах з 54. Приклад *'A clean cut all-American boy'* створює образ акуратного молодого американця і, можливо, містить іронічний відтінок; приклади *'the vast melting pot of American society'*, *'A member of smaller companies were mopped up (= taken over) by the American multinational'*, *'Some of the dialogue has been changed to make it more palatable to American audience'*, *'The documentary focuses on the razzmatazz of an American political campaign'* відображають соціальну, культурну та економічну реальності американського суспільства; в деяких контекстах проявляється перевага американської нації: *'Similarly the top three places went to the Americans'*, *'The book is heavily skewed towards American readers'*, *'British actors did well at the award ceremony but the evening belonged to the Americans'*.

'Generosity is part of American character', *'Americans were always welcome because they tended to tip heavily'*, *'She says that Americans are usually big tippers'*, *'Typically American hospitality'* – приклади, які можна віднести до категорії «**типові якості етносу**». У новому столітті з типових якостей американців (енергійність, щедрість, патріотизм), позначених у словнику 1963 р. збереглася тільки щедрість.

Що стосується автостереотипів або асоціацій з англійським і / або британським, представлених в ІК, то в словнику 2010 року з'являється більше критичних прикладів, що містять негативну оцінку: *'the infamous British sandwich'; 'The British are often accused of being insular'; 'The British prime minister is too apt to cling to Washington's apron strings'; 'English football hooligans'; 'The football riots made me ashamed to be English'*.

Найбільша кількість ІК, в яких вживаються слова-етноніми в OALD, присвячені темі **мистецтва, культури і розваг** (64 прикладу): *'a collection of Chinese jade'; 'She's keen to learn about Japanese art'; 'Do you know any other Latin American dances?'* Далі в нисхідному порядку ідуть ІК на **політичну тематику** (31): *'The issue of joint statement by the French and German foreign ministers'; 'The Foreign Minister held talks with his Chinese counterpart'; 'The American electoral circus'*; **економічну тематику** (24): *'This deal is their first major inroad into the American market'; 'the German practice of giving workers a say in how their company is run'; 'The company is out to capture the Canadian market'*; **спортивну тематику** (24): *'The French runner is coming up fast on the inside'; 'The Australian in lane four is coming up from behind'; 'The Dutch player will make his first appearance for Liverpool this Saturday'*; **гастрономічну тематику** (17): *'It is stronger in flavour than other Dutch cheeses'; 'I'm not crazy about Chinese food'; 'I sampled the delights of Greek cooking for the first time'*; **військову тематику** (12): *'the German invasion of Poland of 1939'; 'the French foreign legion'; 'More British troops have been sent to the front'*; **освітню тематику** (5): *'the British educational system'; 'I must admit to a prejudice in favour of British universities'; 'He's a Princeton-educated Texan'*; пов'язаних із **засобами масової інформації** (4): *'Unlike the American, the British press operates on the national scale'; 'the American society of newspaper editors'; 'a televised message from the President to the American people'; еко-*

логічну тематику (2): *'the ecological footprint of the average Canadian ';* *'A number of British beaches failed to meet European standards of cleanliness'*.

Таким чином, ІК OALD свідчать про те, що в сучасній комунікативній практиці все більшого поширення набуває етнічна маркованість музики, традицій, культурних артефактів, гастрономічної сфери і т.ін.: *Asian / African / Arabic / Indian music, African culture, Egyptian divinities, an Egyptian mummy, Jamaican reggae music, Creole cookery, Cajun cuisine, Cantonese cooking, the Chinese cult of ancestor worship, the exotic sounds of Japanese instruments, the Moorish architecture, Chinese food*. В цьому випадку етнічна ознака стає засобом акцентуації культурної специфіки, привабливою своєю унікальністю, екзотичністю, засобом задоволення естетичних потреб.

Такий висновок підтверджується також появою другого значення у слова *ethnic*: ('typical of a country or culture that is very different from modern Western culture and therefore interesting for people in Western countries: ethnic clothes / jewelry / cooking'), в якому також відображене зростання інтересу представників європейської культури до культур малих народів.

У цілому, в словнику OALD 2010 року видання має місце кількісний ріст і більш якісне розмаїття слів і колокацій з компонентом **ethn-**: *ethnic, ethnic groups / communities, ethnic strife / violence / tension, ethnic cleansing, ethnicity, ethnic minority, ethnocentric, ethnocentrism, ethnographer, ethnography, ethnogi'aphic, ethnology, ethnological, ethnologist*. Це відображає нову фазу концептуалізації категорії етнічності, поглиблення соціальної рефлексії та підвищення актуальності етнічності як ключового компонента мовної картини світу в глобальному культурному просторі.

Висновок про збільшену значимість культурної компоненти в концептуалізації етнічності і рух від етноцентризму до мультикультуралізму підтверджує аналіз слів-екзотизмів у словнику OALD. Всього їх зафіксовано 230, що майже в 2 рази перевищує кількість слів-екзотизмів, зареєстрованих у словнику ALDCE (120 лексем). При співвіднесенні екзотизму з тематичними групами, які позначають об'єкти матеріальної та духовної культури, також були виявлені дві нові підгрупи: «назви видів спорту» та «назви форм національної філософії, релігії і духовної культури».

Висновки. Аналіз словника й ілюстративних контекстів OALD дозволив виявити істотно більшу кількість етномаркованих лексем, у порівнянні зі словником ALDCE 1963 року видання. Якщо етноніми і відетнонімічні прикметники, які використовуються для позначення європейських націй і етносів, в словнику ALDCE були представлені 54 лексемами, то в словнику OALD зафіксовані лише 27 лексем (тобто майже в два рази менше): *American, Briton, British, Canadian, Dutch, English, French, German, Greek, Grecian, Hebrew, Hebraic, Irish, Italian, Jew, Jewess, Jewish, Maltese, Portuguese, Russian, Scot, Scotch, Slav, Slavonic, Spanish, Swiss, Welsh*.

23 лексеми, зареєстровані в словнику ALDCE, в OALD невідомі внаслідок геополітичних (розпад держав) і глобальних ідеологічних (відхід від євроцентризму) змін: *Czech, Czechoslovak, Cyprian, Cypriot, Dane, Danish, Dutchman, Finn, Frenchman, Irishman, Irishwoman, Jugoslav, Netherlander, Norwegian, North countryman, Pole, Polish, Scotchman, Scotchwoman, Sicilian, Spaniard, Swede, Swedish*.

Разом із тим, у словнику OALD представлений ряд етнонімів і відетнонімічних прикметників, які не зареєстровані в ALDCE: *Breton, Britisher, Englishman, Englishwoman, Gallic, Germanic, Hellene, Hellenistic, Jewiy, Slavic*. Таким чином, всього в OALD зафіксовано 37 етномаркованих лексем, що позначають європейські нації й етноси.

Назви неєвропейських націй та етносів представлені як словами, що збігаються з матеріалом вибірки словника ALDCE, – 17 одиниць (*Arab, Bushman, Chinese, Eskimo, Gypsy, Hindu / Hindoo, Indian, Japanese, Maori, Moor, Romany, Semite, Semitic, Sinhalese, Tamil, Turkish, Zulu*), так і етномаркованими лексемами, не зареєстрованими в ALDCE – 13 одиниць (*Brazilian, Bengali, Cuban, Filipino, Inuit, Pakeha, Roma*, в тому числі назвами маловідомих етнічних груп – *Igbo, Hausa, Koori, Pygmy, Xhosa, Yorubd*). Значну групу слів-етнонімів у слов-

нику OALD становлять найменування представників корінних жителів північноамериканського континенту – 23 лексеми: *Apache, Blackfoot, Cheyenne, Comanche, Cree, Creek, Crow, Hopi, Mohawk, Navajo (Navaho), Nez Perce, Ojibwa, Paiute, Pawnee, Pima, Pueblo, Seminole, Seneca, Shawnee, Shoshone, Sioux, Tlingit, Zuni*, із зазначенням їх проживання в певний час, наприклад: *Blackfoot – a member of Native American people, many of whom live in the US state of Montana or in Alberta in Canada*. У словнику ALDCE назви груп корінних жителів не згадувалися. Вони були представлені лише гіперонімами *Indian* і *Red Indian*.

Таким чином, в OALD лексикографічній репрезентації представників неєвропейських націй та етнічних меншин приділяється значно більше уваги. Всього в словнику OALD зареєстровано 53 подібні лексеми, що в 1,5 рази більше, ніж в ALDCE. В ІК представлені 25 лексем (це більш ніж в 2 рази перевищує показник ALDCE), а також 59 випадків їх використання в якості ілюстрацій / прикладів (також більш ніж в 2 рази перевищує показник ALDCE).

Важливо також зазначити, що представлений у даній статті аналіз не вичерпує усіх аспектів розуміння етнізмів, подальшого вивчення з точки зору лінгвістики потребує репрезентація етнічності в словах-екзотизмах у словнику OALD, що **становить перспективи подальших досліджень**.

Література

Melnyk, N., Representation of Ethnicity in Lexicographic Discourse. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities* 13(1) January-March, 2021: 1–18. DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.21659/RUPKATHA.V13N1.22](https://dx.doi.org/10.21659/rupkatha.v13n1.22) (Web of Science, Scopus)

Мельник, Н. І. Етніми та способи їх репрезентації у сучасній лінгвістиці. [В]: Ж.В. Краснобаєва-Чорна (ред.) *Лінгвістичні студії Linguistic Studies* 39. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020, 70–83.

[Melnyk, N. I. Etnonimy ta sposoby yikh reprezentatsii u suchasni linhvistytsi. [V]: Zh. Krasnobaieva-Chorna (hol. red.) *Linhvistychni studi* 39. Vinnytsia: DonNU im. Vasyliia Stusa, 2020, 70–83.]

Мельник, Н. І. Етнічність у контексті вітчизняної та зарубіжної етнолінгвістики. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету* 32. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020, 66–70.

[Melnyk, N. I. Etnichnist u konteksti vitchyznianoï ta zarubizhnoi etnolinhvistyky [. *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* 32. Odesa : Vydavnychyï dim «Helvetyka», 2020, 66–70.]

Євтух, В. Б. Етнічна меншина : поняття, характеристика та функції. *Філософська і соціологічна думка* 1. 1994.

[Yevtukh, V. B. Etnichna menshyna : poniattia, kharakterystyka ta funksiï. *Filosofska i sotsiologichna dumka* 1. 1994.]

Етнос. Нація. Держава: Україна в контексті світового етнодержавницького досвіду: монографія. Ю. І. Римаренко, М. М. Вівчарик, О. В. Картунов, І. О. Кресіна [та ін.] ; [за заг. ред. Ю. І. Римаренка]. К. : Ін-т держави і права НАН України, 2000.

[Etnos. Natsiia. Derzhava: Ukraina v konteksti svitovoho etnoderzhavnytskoho dosvidu: monohrafiia. Yu. I. Rymarenko, M. M. Vivcharyk, O. V. Kartunov, I. O. Kresina [ta in.] K. : In-t derzhavy i prava NAN Ukrainy, 2000.]

Нагорна, Л. П. Етнічність у сучасних ідентифікаційних системах. Л. П. Нагорна. [В]: *Етнополітична культура в Україні: реалії та виклики часу*. К. : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2010, 21–33.

[Nahorna, L. P. Etnichnist u suchasnykh identyfikatsiinykh systemakh. [V]: *Etnopolitychna kultura v Ukraini: realii ta vyklyky chasu*. K. : IPiEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2010, 21–33.]

Bulmer, M (1996) The ethnic group question in the 1991 census of population. In: Coleman, J, Salt, J (eds) *Ethnicity in the 1991 Census*, vol. 1. London: HMSO, pp. 33–62.

- Banton, M (2014) *Ethnic and Racial Consciousness*. London: Routledge.
- Coleman, DA, Salt, J (1996) *Ethnicity in the 1991 Census, Vol. 1. Demographic Characteristics of the Ethnic Minority Population*. London: HMSO
- Murji, K, Solomos, J (2005) *Racialization: Studies in Theory and Practice*. Oxford: Oxford University Press
- Solomos, J, Back, L (1996) *Racism and Society*. London: Palgrave Macmillan.
- Solomos, J, Collins, PH (2010) *The Sage Handbook of Race and Ethnic Studies*. London: SAGE.
- Tomlinson, S (1991) Ethnicity and educational attainment in England: An overview. *Anthropology & Education Quarterly* 22(2): 121–139.

List of Sources

- Hornby A. S., Gatenby E. V., Wakefield H. *The Advanced Learner's Dictionary of Current English*. 2nd edition, 1963. Oxford University Press, 1972.
- Hornby A. S. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Edited by Joanna Turnbull. 8th edition, 2010. Oxford University Press, 2010.

THE CONCEPT OF "ETHNICITY" IN BRITISH DICTIONARIES (ON THE MATERIALS OF OALD AND ALDCE DICTIONARIES)

Natalia Melnyk

Department of Foreign Philology, Faculty of Linguistics and Social Communications, National Aviation University, Kyiv, Ukraine.

Abstract

The study of the essence and features of the representation of different groups of tokens related to the concept of ethnicity, will demonstrate how language contributes to social and psychological processes in society and its development, and how it affects the formation of ethnic identity. Examining the linguistic features of varieties of ethno-labeled tokens and the ways of their use in the languages of different ethnic groups, we can find out how paradigms change in the social approach to understanding interethnic communication and tolerant coexistence of different nations and peoples.

The goal of the article is to examine the peculiarities of the representation of the concept of "ethnicity" in British lexicographical sources. The author analyzes and presents the features of the representation of the concept of "ethnicity" in the British dictionary "Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English" in 2010 and comparative analysis with the represented ethnomarked tokens in the dictionary "The Advanced Learner's Dictionary of Current English" in 1963.

The methodology and methods of the investigation. The analysis is carried out on the basis of a sample of ethno-labeled tokens and determination of their semantic content and linguistic aspect. The implementation of the analytical study involved the use of a set of methods, including: a) determination of a group of ethno-labeled tokens and their linguistic analysis; b) application of comparative and comparative analysis to compare tokens related in meaning in different interpretations of ethno-labeled terms and concepts associated with representatives of different ethnic groups; c) the application of definitive analysis is determined to be expedient from the point of view of concretization of the semantic context of a certain ethnomarked concept; d) quantitative analysis provided a representative sample and the validity of the actual results obtained for the analysis of a group of ethno-labeled tokens; e) analysis and synthesis of ethno-labeled tokens allowed to first make a separate characterization of a separate concept, first it is separated by contextual meaning, and then on the basis of synthesis and correlation of several related tokens to describe the token in context and in conjunction with other concepts. in the context of our study in the group of ethno-labeled lexemes).

Results and conclusions. The author finds that the linguistic confirmation of the strengthening of the ideology of tolerance and the discourse of political correctness in modern English-speaking society is the decrease in the number of stereotypical representations of ethnic groups in illustrative contexts, the appearance in the dictionary of politically correct names. In contrast to the essentialist understanding of ethnicity as an immanent immutable entity characteristic of the middle of the twenty-

tieth century, in the modern English-language picture of the world, ethnicity is conceptualized as a cultural construct. Ethnicity becomes a means of accentuating cultural specificity, which is expressed in a twofold increase in the number of exotic words in the OALD dictionary, compared to the ALDCE dictionary, the use of ethno-marked tokens as an attribute to cultural artifacts in the OALD IR dictionary.

The study showed that ethnicity is a dynamic product of the discourse of the era, constructed in different contexts and different types of texts. Taking into account ethnicity in the linguistic description contributes to a fuller understanding of the English-language picture of the world, deepens scientific ideas about the interaction of ideology, language, culture.

Keywords: ethnicity, illustrative context, concept, representations of ethnicity, katoikonymov, ethnochoronyms, politically correct ethnonyms, tokens.

Vitae

Natalia Melnyk is Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Foreign Philology, Faculty of Linguistics and Social Communications National Aviation University (Kyiv).

Correspondence: loroknataliia@gmail.com

Надійшла до редакції 26 лютого 2021 року
Рекомендована до друку 12 березня 2021 року

Мар'яна Оленяк

ORCID: orcid.org/0000-0002-5888-326X

Володимир Манакін

DOI 10.31558/1815-3070.2021.41.20

УДК 81'3

ІДІОЛЕКТ СТІВЕНА ХОКІНГА НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОГРЕСУВАННЯ БІЧНОГО АМІОТРОФІЧНОГО СКЛЕРОЗУ: СТИЛОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ

З'ясовано особливості авторства текстів Стівена Хокінга, визначено багатство їхнього лексикону, а також охарактеризовано ступінь впливу вимушених зовнішніх і внутрішніх факторів на мовлення Стівена Хокінга. Встановлено, що вимушений вплив зовнішніх факторів (використання системи комунікації Intel та SwiftKey) чи внутрішніх факторів (невпинне прогресування бічного аміотрофічного склерозу) на мовлення С. Хокінга не мало негативних наслідків, а технологія Intel та SwiftKey була досконалим продуктом, проте виказувала вплив на особливості мовлення професора.

Ключові слова: ідіолект, стилOMETрія, лексикон, авторство.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Антропоцентричний вектор розвитку сучасного мовознавства є беззаперечним. Він втілюється у багатьох роботах, присвячених ідіолекту окремих особистостей та націй загалом. Вагомих результатів у цьому домені досягли (Ажнюк Л. В. 2016, Григор'єв В. П. 1983, Домилівська Л. В. 2011, Єсипенко Н. Г. 2007, Калимон Ю. О. 2014, Кокіна В. В. 2003, Кононенко В. І. 2008, Кульчицький І. М. 2014, Ліхнякевич І. О. 2014, Мазєпова О. В. 2007, Науменко А. М. 2003, Павличко О. О. 2010, Тарасова І. А. 2004, Чистяк Д. О. 2016, Юсслер М. 1987) та ін. Не дивлячись на те, що проблема індивідуального стилю є предметом досліджень багатьох праць філологів, вона залишається не повністю вивченою у вітчизняному мовознавстві, частково через те, що дослідники більшою мірою вивчають особливості ідіостилу автора переважно у художній літературі, що зумовлює і виправдовує існуючі підходи до аналізу ідіолекту: лінгвістичний, лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний, лінгвопоетичний, кількісний та якісний.